

Л. Н. Фокас, канд. екон. наук,
начальник управління,
Державний центр зайнятості України
Л. В. Щетініна, канд. екон. наук, ст. викл.
кафедри управління персоналом,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ І ПЕРСПЕКТИВ ЗАЙНЯТОСТІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. В статті наводяться методологічні засади оцінювання стану та перспектив зайнятості в сільському господарстві, виконано їх апробацію, а також запропоновано заходи формування продуктивної і ефективної зайнятості в цій сфері економічної діяльності з урахуванням зміни умов господарювання після вступу України до СОТ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Зайнятість в сільському господарстві, продуктивна зайнятість, ефективна зайнятість, СОТ.

Успіх у вирішенні проблем, об'єктивна оцінка стану соціально-економічних явищ і процесів залежить від обґрунтованості концептуальних засад проведення їх аналізу, а саме: оптимальної кількості показників, аргументованості їх вибору, наявності між ними логічних зв'язків з точки зору економічних закономірностей тощо. Внаслідок недостатньої уваги до аналізу явищ і процесів, зокрема вдосконалення статистичної звітності, обираються невірні заходи поліпшення ситуації в різних сферах суспільного життя, виникають труднощі з їх реалізацією. Крім того, поширеним у наш час, як серед політиків, так і серед економістів, стало явище маніпулювання статистичними даними з метою реалізації інтересів певних соціальних груп.

Тому проблему необхідно розглядати, як таку, що набуває не тільки економічного, але й політичного значення у зв'язку з вступом України до СОТ. Актуальність проблеми зайнятості в сільській місцевості зумовило підвищену увагу до неї серед вітчизняних науковців, зокрема А. С. Гальчинського, В. М. Геєця, Б. Довжика, О. С. Кільницької, М. А. Латиніна, В. Лич, О. Мальського, Т. Осташко тощо. Однак ці автор приділяють увагу окремим аспектам зайнятості в сільському господарстві, насамперед, відсутній комплексний аналіз даної проблематики. Крім того, якщо автори розглядають дуже актуальне в наш час питання вступу України до СОТ і його наслідків для сільського господар-

ства, то дається, як правило, загальна характеристика позитивних і негативних наслідків, зокрема для ринку праці України, без рекомендацій їх кількісного оцінювання. Тому вважаємо за доцільне в даному дослідженні приділити увагу, таким аспектам проблеми зайнятості в сільському господарстві як:

- розробка концептуальних засад аналізу стану зайнятості в сільському господарстві на підставі існуючої статистичної бази;
- окреслення основних напрямків вирішення проблеми зайнятості в сільському господарстві;
- формулювання методологічних основ оцінювання рівня продуктивності і ефективності зайнятості в сільському господарстві;
- розробка методичних рекомендацій оцінювання скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві внаслідок вступу України до СОТ.

Таким чином, метою даного дослідження є розробка теоретико-методологічних основ аналізу стану і перспектив зайнятості в сільському господарстві України, а також визначення системи заходів вирішення проблеми зайнятості в цій сфері економічної діяльності. Методичне забезпечення дослідження базується на використанні загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення, групування).

Методологічною основою аналізу стану зайнятості в сільській місцевості, на нашу думку, є виявлення причин і наслідків проблем, існуючих у цій сфері. Слід зазначити, що, як правило, науковці не роблять розмежування між ними, а це призводить до помилок у черговості заходів вирішення проблем зайнятості в сільському господарстві. По-перше, на нашу думку, необхідно провести розмежування між проблемами, що носять внутрішній (виробничий) і зовнішній характер. Так, до внутрішніх відносяться проблеми на робочих місцях підприємств у сфері сільського господарства, а до зовнішніх — проблеми розвитку сільської місцевості (рис. 1).

Відповідно до поданої вище схеми вирішення проблем зайнятості в сільському господарстві має починатися із проблем-причин, що сприятиме створенню базису розвитку цієї сфери економічної діяльності. Слід зазначити, що це стосується як проблем внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Ці проблеми знижують привабливість зайнятості в сільському господарстві і сприяють переміщенню працівників до більш привабливих сфер діяльності або регіонів України, чи навіть за кордон. Крім того, їх розв'язання має бути одночасним, що прискорить отримання бажаних змін у розвитку сільського господарства.

Рис. 1. Класифікація проблем зайнятості в сільському господарстві

Далі на основі запропонованого концептуального підходу класифікації проблем зайнятості в сільському господарстві проаналізуємо стан зайнятості в цій сфері за даними офіційної статистики. В першу чергу, розглянемо проблеми-причини на рівні робочих місць сільськогосподарських підприємств, а саме низьку ефективність використання робочої сили. Для цього, на наш погляд, необхідно проаналізувати показники:

➤ відсоток працюючих, що знаходяться в адміністративних відпустках (за 2003—2005 рр. спостерігається тенденція до зменшення від 2,5 до 1,3 %; показники по сільському господарству нижчі за загальноукраїнські);

➤ відсоток працюючих, що вимушено працюють в режимі неповного робочого дня (за 2003—2005 рр. спостерігається тенденція до зменшення від 12,0 до 8,5 %; показники по сільському господарству перевищують загальноукраїнські — 11,3 % (2003 р.), 7,4 % (2005 р.));

➤ кількість годин, невідпрацьованих штатним працівником, який знаходився в адміністративній відпустці (за 2003—2005 рр. спостерігається тенденція до збільшення від 253 до 324 годин; показники по сільському господарству перевищують загальноукраїнські — 268 (2004 р.), 168 (2005 р.));

➤ кількість годин, невідпрацьованих штатним працівником, який вимушено працював у режимі неповного робочого дня (за 2003—2005 рр. спостерігається тенденція до зменшення від 309 до 257 годин; показники по сільському господарству перевищують загальноукраїнські — 308 (2004 р.), 195 (2005 р.) і вищі лише в сфері послуг (торгівля, готелі і ресторани, фінансова діяльність);

➤ втрати часу на одного штатного працівника (у 2005 р. — 46 годин, показник перевищує загальноукраїнський рівень — 37 годин);

➤ відсоток працівників в еквіваленті повної зайнятості в середньообліковій чисельності штатних працівників (у 2005 р. — 90,9 %, показник нижче за загальноукраїнський рівень — 97,2 %, найнижчий показник лише в рибному господарстві — 90,2 %);

➤ середньомісячна заробітна плата в еквіваленті повної зайнятості до рівня заробітної плати штатного працівника (у 2005 р. — 114,3 %, показник перевищує загальноукраїнський рівень — 97,2 %);

➤ питома вага осіб, що мають вищу освіту, у обліковій чисельності штатних працівників (у 2005 р. питома вага осіб, що мають неповну та базову вищу освіту — 14,1 % і повну вищу освіту — 7,6 %, показники значно нижче за загальноукраїнський рівень — відповідно 25,2 і 26 %, найближчі значення за першим показником в рибному господарстві (18,3 %), за другим показником в лісовому (10,6 %) і рибному господарстві (11,4 %).

Отже, неефективне використання робочої сили в сільському господарстві пов'язане із найвищими показниками надлишкової зайнятості, що негативно впливає на рівень заробітної плати в цій сфері; втратами робочого часу з причин вимушеної неповної зайнятості і відправлення працівників у адміністративні відпустки, не дивлячись на тенденції їх зменшення, вони залишаються най-

вищим серед сфер економічної діяльності в Україні. Крім того, в умовах швидких темпів НТП одним з головних чинників забезпечення продуктивної зайнятості є рівень технічної оснащеності. І це стосується як якісної, так і кількісної її сторони. Щодо першої, то про низький рівень використання в сільському господарстві новітніх досягнень науки і техніки свідчать найнижчі показники залучення працівників із вищою освітою. Щодо забезпеченості технічними засобами, то вона теж є недостатньою, про що свідчать наступні порівняльні дані (табл. 1).

Таблиця 1

ПОКАЗНИКИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В РІЗНИХ КРАЇНАХ [4]

Країна	Потужність тракторних двигунів на 100 га земельних угідь, к.с.	Кількість комбайнів на 1000 га посівів зернових культур, шт
США	200	15
Німеччина	540	28
Франція	277	16
Данія	293	21
Велика Британія	—	14
Україна	100	6

Наявність і гострота проблем-причин в сільському господарстві зумовлює, на нашу думку, низький рівень задоволення потреб працівників сільського господарства, в першу чергу, через обмеженість фінансування. По-перше, це стосується матеріальних потреб, міра задоволення яких має характеризуватися наступними статистичними даними:

➤ розмір середньомісячної заробітної плати (за 2000—2005 рр. спостерігається тенденція до збільшення заробітної плати з 111 до 415 грн, але її розміри значно нижчі за загальноукраїнські, які змінилися за вказаний період з 230 до 806 грн);

➤ питома вага натуральної оплати праці та продажу продукції у ФОП (у 2005 р. нарахована заробітна плата продукцією, що дозволена до видачі — 1,3 %; продано продукції в рахунок заробітної плати, що нарахована до виплати — 16,1 %, показники значно перевищують загальноукраїнські показники — відповідно 0,1 і 1,1 %);

➤ динаміка суми заборгованості (за 2003—2005 рр. ланцюгові темпи зменшення становили 0,67; 0,95, що значно вище за загаль-

ноукраїнські темпи зменшення заборгованості — відповідно 0,49; 0,86);

➤ витрати на соціальні пільги понад розміри, передбачені законодавством (у 2005 р. — 19 грн, показник значно нижчий за загальноукраїнський рівень — 188 грн).

Тобто можна констатувати низький рівень значимості матеріальних стимулів до праці в сільському господарстві, що доповнюється викривленням грошових відносин між найманими працівниками і роботодавцями в цій сфері через найвищі в Україні показники натуралізації заробітної плати, а також гіршу ситуацією погашення заборгованості по її виплаті порівняно з загальноукраїнським рівнем. Не компенсують наявних в оплаті праці перекосів розміри соціальних пільг, що майже в 10 разів нижчі за загальноукраїнські.

Ще однією потребою, задоволення якої важливе для працівників сільського господарства, є потреба в безпеці. Для оцінювання міри її задоволення, на нашу думку, можливе використання наступних показників:

➤ темпи зростання кількості укладених колективних договорів (у 2005 р. порівняно з 2004 р. — 94,1 %, це найнижчий показник за сферами економічної діяльності, а також нижчий за загальноукраїнський рівень — 102,2 %)

➤ стан виконання колективних договорів (у 2005 р. виконання зобов'язань зайнятості — 92,8 %, зобов'язань оплати праці — 92,2 %, зобов'язань охорони праці — 92,3 %, найнижчі показники за сферами економічної діяльності, а також нижчі за загальноукраїнський рівень — відповідно 95,8; 95,4; 94,6 %);

➤ темпи зростання питомої ваги працівників, що перебувають у відпустках по догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку, у обліковій чисельності штатних працівників (у 2005 р. порівняно з 2004 р. — 80,4 %, за всіма сферами економічної діяльності, крім рибного господарства, спостерігається приріст; загальноукраїнський рівень становить — 102,7 %);

➤ відсоток працівників, що працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам до облікової чисельності штатних працівників (у 2005 р. — 8,7 %, найнижчий показник серед сфер економічної діяльності, нижче за загальноукраїнський рівень, який становить 27,4 %).

Статистичні показники, що, на нашу думку, можуть характеризувати стан задоволення потреби в безпеці в своїй більшості свідчать про порівняно низькі гарантії реалізації прав найманими працівниками в сфері соціально-трудових відносин, що не сприяє

відчуттю ними стабільності зайнятості. А це, своєю чергою, заважає поєднанню професійної кар'єри з особистим життям, а також негативно впливає на демографічну ситуацію.

Разом з тим, відповідно до даних офіційної статистики, позитивною є ситуація із станом умов праці в сільському господарстві, яка є найкращою серед всіх сфер економічної діяльності в Україні, що певною мірою має впливати на захворюваність серед працівників цієї сфери. Так, у 2005 році відсоток працівників, які були відсутні на роботі через хворобу — 39 %, тоді як загальноукраїнський рівень — 51 %. Але описана ситуація з станом умов праці працівників сільського господарства може сильно відрізнятися від реальності через відсутність на підприємствах об'єктивних даних про умови праці, що обумовлює низьку достовірність статистичних даних, що надаються ними. Так, під час заповнення статистичних форм нерідко використовуються інтуїтивні оцінки умов праці чи використовується випробуваний спосіб переписування старих значень показників, можливо, з невеликим їх покращенням. Стан справ із захворюваністю працівників є подібним, а об'єктивність даних статистики є незадовільною через відсутність медичних установ та лікарів. Однак вільний доступ до нових даних про забезпеченість медичними установами та лікарями саме сільської місцевості певною мірою обмежений. Але навіть відносно старі дані свідчать про негативні тенденції в цій сфері. Так, наприклад, забезпеченість лікарями на 10 тис. населення сільських адміністративних районів порівняно в 2003 р. порівняно з 2002 р. становить 24,9 %. Для порівняння за даними ВООЗ кількість лікарів на 10 тис населення в середньому в Європі складає 36,0; в країнах Східної Європи — 33,2, в країнах СНД — 37,2. Кількість дільничних лікарень зменшилась з 1487 у 1994 р. до 734 у 2003 р. Кількість сільських лікарських амбулаторій збільшилася з 1713 у 1994 до 2892 у 2003 р., з них на кінець цього року 143 не укомплектовані лікарями (1994 р. — 90).

У сучасних умовах визначальним фактором високої якості трудового життя працівників є стан задоволення їх потреби в самореалізації і розвитку. Однак дана проблема має дві сторони, з одного боку, для її вирішення необхідні можливості як з точки зору трудового потенціалу працівників, так і — фінансування відповідних заходів, а з іншого боку, готовність працівників до самореалізації і розвитку (бажання). Як показують результати соціологічних досліджень [1], 70 % працівників сільського господарства вказують на те, що не мають змоги отримувати необхідне професійне навчання за місцем роботи і сподіваються

отримати нові знання поза межами своєї роботи. Причиною обмеження можливостей професійного навчання більшість пов'язує з відсутністю коштів на підприємстві або власних коштів. Дані соціологічних досліджень певною мірою підтверджуються наступними статистичними даними:

➤ питома вага працівників, яких навчено новим професіям у обліковій чисельності штатних працівників (у 2005 р. — 0,8 %, найнижчий показник серед виробничих сфер економіки (будівництво, промисловість, рибне господарство); у 3,5 разу нижче за загальноукраїнський рівень, який становить 2,8 %);

➤ питома вага працівників, які підвищили кваліфікацію у обліковій чисельності штатних працівників (у 2005 р. — 1,2 %, найнижчий показник серед сфер економічної діяльності в Україні, нижче за загальноукраїнський рівень у більше, ніж 7 разів (8,5 %)).

Ще однією проблемою-наслідком на рівні робочих місць, і це є закономірно з огляду на стан задоволення основних потреб працівників, є висока плинність працівників, яка становила в 2005 році — 47 %, найбільше лише в рибному господарстві (49 %) і в готельному господарстві (52 %). Тоді як загальноукраїнський рівень був лише 24,1 %.

Як відомо, взаємодія зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на розвиток певних соціально-економічних явищ може розглядатися як компенсуюча або як підсилююча. Перший випадок має місце, коли ці фактори різноспрямовані, а другий — коли мають однакову спрямованість. Тобто у випадку зайнятості в сільському господарстві негативні тенденції на робочих місцях підприємств підсилюються негативними тенденціями в розвитку сільської місцевості. По-перше, це стосується розвитку соціальної інфраструктури (торгівля, зв'язок, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я тощо), яка знаходиться лише на початковому етапі розвитку [1], через професійну невідповідність сільських мешканців, а також недостатню фінансову і організаційну активність. По-друге, є проблеми із станом і реалізацією потенціалу розвитку села і сільського господарства, що можна охарактеризувати наступними статистичними показниками:

➤ темпи зростання чисельності зайнятих серед сільського населення (за період 2000 — 2005 рр. — 102,4 %);

➤ темпи зростання чисельності найманих працівників (у 2005 р. порівняно з 2004 р. — 87 %, найнижчий показник серед усіх сфер економічної діяльності, і як наслідок — зростання чисельності зайнятих у неформальному секторі економіки (неформальний сектор економіки був єдиним місцем прикладання праці для кожної

другої особи з числа зайнятих сільських жителів; чисельність зайнятих у неформальному секторі економіки в сільському господарстві у 2004 р. — 2765,5, у 2005р. — 3194, у 2006 р. — 3310 тис. осіб);

➤ темпи зростання чисельності зайнятих у сільському господарстві, питома вага зайнятих у сільському господарстві (відбувається скорочення як чисельності зайнятих, так і питомої ваги зайнятих у сільському господарстві (у першому кварталі 2007р. зменшилась з 20 до 17,6 %);

➤ темпи зростання попиту в сільському господарстві (у 2005 р. % до 2004 року — 111 % (загальноукраїнський рівень — 112 %).

Крім названих проблем-причин необхідно виділити ще й таку, як загострення демографічної кризи, яка негативно позначається як на ефективності функціонування робочих місць в сільському господарстві, так і розвитку сільської місцевості. Узагальненим показником, що свідчить про демографічну ситуацію, є загальний коефіцієнт природного руху, який нижче за загальноукраїнський рівень і в 2006 р. становив — 9,5 %. Крім того, для сільської місцевості актуальною є проблема старіння, тому необхідним є аналіз розподілу населення за віковими групами, який у сільській місцевості порівняно з ситуацією в Україні в цілому за даними перепису (2001 р.) зміщений у бік осіб старше за працездатного віку (питома вага осіб молодше за працездатний вік — 20 %, осіб працездатного віку — 51 %, осіб старше працездатного віку — 29 %). За міжнародною шкалою «дуже високий» рівень демографічної старості країни починається з 18,0 %.

Таким чином, як бачимо потреба в розвитку села і сільського господарства існує, однак унаслідок неефективності робочих місць і відповідно відсутності передумов для задоволення потреб працівників, сфера офіційної зайнятості в сільському господарстві звужується, а це низька правова і соціальна захищеність працівників, а також значні економічні ризики після вступу в СОТ через зниження конкурентоспроможності продукції індивідуальних селянських господарств.

Тому, на нашу думку, необхідним є паралельне розв'язання проблем-причин як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Крім того, враховуючи те, що вступ до СОТ є вже найближчою перспективою, заходи вирішення цих проблем треба розглядати під кутом зміни умов господарювання у сільському господарстві у зв'язку з цією подією.

Принциповим моментом, який викликає багато дискусій серед вчених і політиків щодо наслідків після вступу до СОТ, є взяття зо-

бов'язань Україною про зменшення обсягу витрат на реалізацію заходів «жовтої скриньки»¹ (субсидії, дотації тощо). Подібні зміни можуть мати ряд наслідків, які необхідно враховувати під час розробки заходів розвитку сільського господарства і сільської місцевості.

По-перше, зменшення державної підтримки підвищить вимоги до ефективності функціонування підприємств сільського господарства, в т.ч. ефективності використання робочої сили (скорочення втрат робочого часу, підвищення освітнього рівня, підвищення рівня заробітної плати), їх забезпеченості фінансовими ресурсами. Проблема фінансового забезпечення стосується, в першу чергу, малих та середніх підприємств, які самотужки не зможуть на високому якісному рівні виконувати покладені на них функції через недостатнє фінансування. Отже, необхідним є створення кооперативів, які мають відповідати за обслуговування, постачання потрібних їм матеріальних ресурсів, техніки, переробку, зберігання та реалізацію продукції. Наприклад, порівняння витрат на виконання механізованих робіт самим господарством і міжгосподарським об'єднанням за однакових умов майже завжди на користь міжгосподарського варіанта (гуртків з обміну технікою, машинних об'єднань, машинних рингів, машино-технологічних станцій) завдяки збільшенню річного завантаження машин. У таких розвинених країнах, як Німеччина, Франція, США, Велика Британія та Канада, від 20 до 70 % фермерських господарств охоплено різними формами кооперування для придбання, спільного використання та обслуговування техніки [4]. Більш конкретні заходи щодо стимулювання кооперативних об'єднань у сільському господарстві передбачені проектом постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми підтримки розвитку українського села на період до 2015 року» (п. 2.2, 3.2, 3.5, 3.10, 3.12, 3.17). Таким чином, розвиток кооперації в сільському господарстві певною мірою перешкоджатиме стрімкому зменшенню чисельності зайнятих у сільському господарстві внаслідок банкрутства малих та середніх підприємств за нових умов господарювання.

---

¹ Заходи «жовтої скриньки» включають заходи внутрішньої підтримки, що чинять викривлюючий вплив на торгівлю та виробництво (дотації на продукцію тваринництва і рослинництва; дотації на племінне тваринництво, дотації на елітне насінництво, дотації на комбікорми, компенсація частини витрат на міндобрива і засоби захисту тварин, компенсація частини витрат на енергоресурси, цінова підтримка: компенсація різниці між закупівельною і ринковою ціною на сільгосппродукцію, надання виробнику товарів та послуг за цінами, нижчими за ринкові, закупівля у виробника товарів за цінами, що перевищують ринкові, пільгове кредитування сільгоспвиробників за рахунок бюджету, списання боргів, пільги на транспортування сільгосппродукції, витрати лізингового фонду тощо).

По-друге, як показує досвід країн з перехідною економікою, у результаті виконання вимог СОТ у сільському господарстві відбувалася поступова зміна структури внутрішньої підтримки галузі у бік зростання частки заходів «зеленої скриньки»¹, що спрямовані на вирішення проблем переважно зовнішнього характеру, в т. ч. розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Зокрема, у Чехії (86,2 %), Польщі (73,8 %), Словенії (60,8 %) частка заходів «зеленої скриньки» вже переважає у структурі підтримки сільського господарства і сільської місцевості.

По-третє, більшість вчених зазначає, що вступ України до СОТ сприятиме притоку іноземних інвестицій у сільське господарство завдяки встановленню конкурентного середовища, забезпеченню прозорості експортно-імпортних операцій відповідно до правил СОТ. Однак, як показує досвід країн з перехідною економікою, не існує прямої залежності між набуттям членства у СОТ і зростанням обсягів інвестицій. У Латвії після набуття членства у СОТ у 1999 році обсяги інвестицій суттєво не змінилися, а у Киргизстані — різко зменшилися. В Естонії прямі іноземні інвестиції перевищили рівень, що існував до вступу до СОТ, лише через чотири роки після вступу [4]. Тобто позитивний вплив вступу України до СОТ на зростання обсягів прямих іноземних інвестицій і відповідно на стан зайнятості в сільському господарстві не є гарантованим, оскільки залежить ще від цілого ряду чинників — стабільності законодавства, сили податкового тиску, роботи судової системи тощо.

Слід зазначити, що загальний обсяг інвестицій у сільське господарство зростає, зокрема за січень-березень 2007 р. порівняно з тим же періодом у 2006 р. темп зростання інвестицій в основний капітал становив 165,1 %. Однак поки що обсяги інвестування є недостатніми. Так, наприклад, сільськогосподарські підприємства забезпечені технікою лише на 40—58 % [4].

Таким чином, заходи вирішення проблем зайнятості в сільському господарстві мають бути спрямовані, в першу чергу, на формування продуктивної зайнятості, під якою ми розуміємо зайня-

---

¹ Заходи «зеленої скриньки» охоплюють заходи державної підтримки сільського господарства, що не спричиняють неефективний розподіл ресурсів в аграрній сфері (наукові дослідження, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування; ветеринарні та фітосанітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування; сприяння збуту сільгосппродукції, включаючи збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації; вдосконалення інфраструктури (будівництво шляхів, електромереж, меліоративних споруд) за виключенням операційних витрат на її утримання, охорона навколишнього середовища; сприяння структурній перебудові сільськогосподарського виробництва; програми регіонального розвитку тощо).

тість, спрямовану на використання всіх резервів підвищення продуктивності праці і оцінюється як відношення обсягу продукції сільського господарства та її переробки (без проміжного споживання) за виробничим методом до чисельності зайнятих у цій сфері економічної діяльності. Причому резерви підвищення продуктивності зайнятості пов'язані зі зростанням обсягів інвестицій у сільське господарство, витрат на освіту та наукові дослідження відповідного спрямування, скороченням втрат робочого часу, покращенням демографічної ситуації, підвищенням економічної активності і рівня зайнятості населення.

Більш важливою категорією є ефективна зайнятість, що, на наш погляд, передбачає виробництво достатнього обсягу сільськогосподарської продукції та продукції її переробки (без проміжного споживання) для забезпечення платоспроможного попиту в країні. Тобто методологічною основою оцінювання ефективності зайнятості (E_3) має бути відношення вказаного вище обсягу продукції за виробничим методом до цього ж обсягу, але розрахованого за методом кінцевого споживання. За результатами розрахунку можливі три варіанти висновків:

- $E_3 > 1$ — перевиробництво;
- $E_3 < 1$ — недовиробництво;
- $E_3 = 1$ — оптимальна зайнятість.

Якщо розглянути досвід розвитку сільського господарства в країнах ЄС, то у 50-х роках спільна аграрна політика була спрямована на формування продуктивної зайнятості за рахунок фінансової допомоги для розширення виробництва та впровадження нових технологій. Але у 80-х роках минулого століття в Європі спостерігалось перевиробництво сільськогосподарської продукції. Частина надлишку експортувалася, частина перероблялася або знищувалася. В 90-х роках ХХ століття цілі спільної аграрної політики було переглянуто. В першу чергу, зміни стосувалися обмеження виробництва за допомогою засобів контролю, в тому числі стягування штрафів за виробництво понад квоту. Зараз виплати фермерським господарством спрямовані на виробництво товарів, на які є попит, а також підвищення якості продукції. Тобто в сільському господарстві ЄС відбулася переорієнтація на формування ефективної зайнятості. Враховуючи цей досвід, в Україні необхідною є реалізація заходів формування в сільському господарстві продуктивної зайнятості, але разом із здійсненням регулювання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції (інтервенційні ціни, експортні субсидії, штрафи тощо) відносно до попиту на неї.

Ще одним важливим наслідком вступу України до СОТ є втрата протягом шести років 30 % внутрішнього агропромислового ринку [4], що призведе до скорочення зайнятості в сільському господарстві. Для отримання приблизних розрахунків обсягів скорочення зайнятості можна використати наступні методичні прийоми:

1. Визначення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції протягом шести років:

$$O_3^6 = O_p^{2005} \cdot 6,$$

де O_p^{2005} — обсяг виробництва сільськогосподарської продукції у 2005 році.

2. Визначення обсягу виробництва продукції за шість років після вступу до СОТ:

$$O_{\text{СОТ}}^6 = \frac{70 \cdot O_3^6}{95},$$

де 70 % — обсяг внутрішнього агропромислового ринку після вступу до СОТ через шість років [4];

95 % — обсяг внутрішнього агропромислового ринку до вступу до СОТ [4].

3. Визначення скорочення обсягу виробництва продукції після вступу до СОТ:

$$\Delta O^6 = O_3^6 - O_{\text{СОТ}}^6.$$

4. Визначення обсягу продукції на одного зайнятого за шість років на рівні 2005 року:

$$O_1^6 = \frac{O_3^6}{\text{Ч}_p^{2005} \cdot 6},$$

де Ч_p^{2005} — чисельність зайнятих у сільському господарстві у 2005 році.

5. Визначення обсягів скорочення зайнятості в сільському господарстві:

$$\Delta Z = \frac{\Delta O^6}{\Delta O_1^6}.$$

Відповідно до запропонованої методики скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві буде становити 1224,8 тис. осіб. Якщо скоригувати це число на питому вагу зайнятих

неповний робочий час у 2005 році (1,2 %), то отримаємо кількість робочих місць, яка необхідна для вирішення проблеми безробіття в сільському господарстві — 1195,6 тис. Однак створення робочих місць, з огляду на необхідність розвитку соціальної інфраструктури, має здійснюватися в таких сферах як торгівля, побутове обслуговування, освіта, культура тощо. Для визначення обсягів фінансування створення робочих місць можна використати наступний методичний підхід.

1. Визначення середньої вартості створення робочого місця¹ в торгівлі, побутовому обслуговуванні, освіті, культурі:

$$V_c = \frac{V_1 + V_2 + V_3}{3},$$

де V_1 — вартість створення робочого місця в торгівлі, громадському харчуванні та побутовому обслуговуванні населення (будівлі павільйонного типу);

V_2 — вартість створення робочого місця в торгівлі, громадському харчуванні та побутовому обслуговуванні населення (капітальні будівлі);

V_3 — вартість створення робочого місця в освіті, науці, культурі.

2. Визначення обсягів фінансування для забезпечення зайнятості на рівні 2005 року:

$$O_f = N_{rm}^{2005} \cdot V_c,$$

де N_{rm}^{2005} — кількість робочих місць, яка необхідна для працевлаштування вивільнених осіб після вступу до СОТ (на рівні 2005 року).

Відповідно до запропонованого підходу обсяги бюджетного фінансування для працевлаштування вивільнених осіб у результаті звуження внутрішнього агропромислового ринку будуть становити 43 млрд грн. Якщо щорічні обсяги бюджетного фінансування розвитку аграрного сектору і соціальної інфраструктури будуть на рівні 2006 року — 8 млрд грн, то для забезпечення зайнятості на рівні 2005р. необхідно 5,3 роки. Це необхідно, на нашу думку, враховувати під час планування бюджетних витрат на розвиток сільської місцевості і сільського господарства.

---

¹ Наказ Державного комітету України з будівництва та архітектури від 19.07.2002 № 13 «Про затвердження нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки».

Отже, проведене дослідження дозволило визначити і класифікувати проблеми зайнятості в сільському господарстві, систему статистичних показників, які дозволяють їх охарактеризувати, а також встановити зв'язки між ними. Крім того, визначені пріоритетні напрямки поліпшення ситуації зайнятості в сфері сільського господарства, а також методичні засади оцінювання успішності їх реалізації. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку методичних основ оцінювання кількісних змін тенденцій зайнятості в сільському господарстві після вступу України до СОТ.

Література

1. *Лич В.* Економічна активність сільського населення // Україна: аспекти праці. — 2004. — № 5. — С. 8—13.
2. *Кільницька О. С.* Оцінка економічної активності сільського населення Житомирської області // Економіка АПК. — 2004. — № 9. — С. 142—147.
3. *Праця в Україні 2005: Статистичний збірник.* — К.: Держкомстат, 2006. — 413 с.
4. <http://propozitsiya.com> — Сайт журналу «Пропозиція».
5. <http://www.mignews.com.ua/categ186/articles/216457.html> — Геєць В. М. СОТ: катастрофа для сільського господарства України?

Стаття надійшла до редакції 24.05.2007

УДК: 331.5

Г. М. Юрчик, аспірант,
Національний університет водного
господарства та природокористування
(м. Рівне)

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ. Визначено роль Державної служби зайнятості щодо регулювання зайнятості населення. Оберунтовано сутність, переваги та недоліки активних і пасивних програм впливу на поведінку суб'єктів ринку праці. Проаналізовано обсяги та тенденції їх реалізації в Рівненській області. Запропоновано напрямки удосконалення функціонування служби зайнятості щодо забезпечення ефективної зайнятості населення регіону.